

IV. RÉSZ.

Szentpéter külvárosi iskola.¹

A kollégiumon kívül volt Kolozsvárt, a Szentpéter külvárosban egy algimnáziumunk is. Erről az iskoláról nagyon kevés adatunk van, mindössze annyi, amennyit a Fasc. I. és II. kötete fenntartott. Sem keletkezése, sem megszűnése idejét nem tudjuk pontosan megállapítani. 1583 jul. 6.-ról Kolozsvár város jegyzőkönyvében olvassuk: „A külső Magyar-utcaiak és a plebánus Demetrius Hunyadi instálnak a városnak a szentpéteri templomnak kőből való megépítése felől.” Megengedik, sőt ez év szept. 14-én az adópénzből succurrálnak cum fl. 25. 1585 elején megint határozatot hoznak a százférfiak a templom kőből való építése ügyében, mert az egek háborúságai, nyáron a meleg, télen a hideg gyakran eltávoztatják a híveket a lelkipásztorral együtt. Az építést Budai Tamásra bizzák. A febr. 6. közgyűlés meghatározza, hogy mindenki adjon anyagot, akinek szekere nincs, 6 apró mívest. Pénzt kapott 374 frt 29 p.-t. A magáéból is költött, de nem kívánta a várostól viszatérítését. Egy év múlva készen volt az épület.

Valószínű, hogy a templom építése után sor került az iskola építésére is. De erről nincsenek adataink Kanyaró (Kolozsvári főiskolánk legrégebb történetéhez. Ker. Magvető, 1896. 293. l.) azt mondja, hogy a piacon a Jakab-kápolna 1565—1566. évi megnagyobbítása következtében áldozatul esett iskola helyett „kárpótlásul a Szent-Péteren épített a tanács egy algimnáziumot”, „mely a 18. század elején nyomtalanul elenyészett a vallásüldözések viharában”. Első állítása nem támaszkodik okmányokra, bár valószínűnek látszik, az idő kivételével. A város 1601. évi számadása szerint Varsolczi János szentpéteri predikátornak fizettek 25 frtot. Az iskoláról az első adat az 1624—1626. évi egyházfiui számadásban az, hogy aug. 22-én a szentpéteri iskolának adott 16 fűrészdeszkát. Ettől kezdve 1661-ig találunk adatokat a Fasciculusokban, de csak hiányosan.

¹ Uzoni F. István: Historia eccles. II. 229, — Benczédi: A kolozsvári unitárius kollégium vázlatos története, 1901.

Az iskola tantervéről, belső életéről, a tanulók számáról keveset tudunk. Uzoni F. azt mondja, hogy az iskola igen népes (frequentissima) volt s a theologiáig és logikáig tanították a gyermekek. Az iskola a templom déli oldalán állott, amint Bencédi mondja, ott, ahol a Szent Erzsébet-aggmenház jelenleg áll.

Az iskola fokozatát igazolja egy ilyen című kézirat: *Elegantiae poeticae ex Ovidio, Tibullo, Propertio Elegiacis Collectae* A. 1642. In schola Sancto Petrina tempore scholarchae Stephani Angyalosi. Scripsit episcopi Danielis Beke filius: Simeon Sz. Györgyi, et cum A. 1649 ad officium rectoratus egressus est, dono dedit amico Georgio Juhász. Ebből annyi bizonyos, hogy a poetikát tanították. Erre más bizonyítékunk is van: 1639 május 7-én (Fasc. I. 163.) 2 novicius kezd frekventálni, akik a külvárosi iskolából jöttek.

A tanulók nagy számára csak abból következtethetünk, hogy a 17. század első felében, a ref. fejedelmek első idejében, a város majdnem teljesen unitárius volt.

Az iskola rektorait sem tudjuk hiánytalanul megállapítani. A hivatalos iratok a két iskolát „*nagyobb iskola, kisebb iskola, külvárosi, szentpéteri iskola*“ (schola major, minor, suburbana, Sancto Petrina) néven különböztetik meg.

Okmányokkal igazolt rektorok a következők:

1. *Illyefalvi Demeter* meghalt 1633 szept. 24-én. (Fasc. I. 99.)

2. *Bonyhai György* rektorrá tételik 1636 jun. 24-én. (Fasc. I. 138.) Innen Szent Miklósra megy papnak 1638 máj. 9. (Fasc. I. 155.)

3. Helyébe „ajánltatik“ *Gálthoi András* (Gálthovinak és Gutinak is írják), de csak néhány hónapig szolgált, mert „Die 3-tia Aug., Szörösnek hitetlensége miatt, a szentpéteri mester, Andreas Gutti tisztitől priváltatott“, mondja Régeni János (Uzoni F. II. 229.). Visszament a nagyobb iskolába. 1639 febr. 13-án (Fasc. I. 164.) Tordára megy rektornak. 1640 márc. 10-én azonban szeniorrá választatott. (Fasc. I. 196.)

4. *Árkosi Gábor* 1638 aug. 21-én „egreditur in suburbanum rectoratum“ (Fasc. I. 158.) és 1639 május 18-án Árkosra ment mesternek. (Fasc. I. 167.)

5. Utódja *Kilyéni György* 1639 május 28-tól 1641 jul. 29-ig, aki a nagyobb iskola kollaboratora volt. 1640 márc. 14-én megy Gálthoival, a nagyobb iskola szeniorával Királyfalvára az unitárius Apaffi Anna temetésére. Gálthoi pap lesz Szent Lászlón, Kilyéni akadémikus 1641 jul. 29-én. (Fasc. I. 219.)

6. *Angyalosi István* 1641 jul. 29-től. Fennebb láttuk, hogy poetikai kézikönyvet írt.

Baranyai (Barovius) András. Benczédi azt mondja, hogy Uzoni F. tévesen vette fel a rektorok közé, mert nevét a Fasc. ban nem olvasta. Itt Benczédi téved, nem Uzoni, mert a Fasc. I. 237. l. ezt olvassuk 1644 május 18-ról: „Barovius András mindkét nemzetbeli tanulók egyértelmű szavazatával az iskola főnökének választatott Dálnoki M. rektor, Dálnoki Lőrinc és Radecius Mihály lektorok, Vargyasi Jakab magyar, Zágori János szász kántor, Szent Györgyi Beke D. püspök, Frank Ádám plebánus, Makai István magyar és Bohemus János szász papok idejében“. És 3 nappal később, május 21-ről: „este 6 órakor költözött át a külvárosi iskolából ebbe és lemondván két évig viselt ottani rektori hivataláról s ünnepélyesen kibucszván, szeniori hivatalát megkezdette.

8. *Hidvégi Tamás.* kiről a Fasc. írója (I. 261.) 1645 aug. 12-ről feljegyzi: Th. Hidvégi deducitur in Suburbium. Aug. 19-én a püspök, Dálnoki Mihály rektor Zsukon voltak Suki Pál fiának temetésén; kísérték őket: a főnök, Márkosfalvi János, Kőrispataki László et rector suburbanus Thomas Hidvégi.

9. *Keresztúri Demeter.* Dálnoki Mihály rektor temetésén 1648 ápr. 28-án latin orációt mondott (Fasc. I. 274.), mint a „külvárosi iskola rektora“.

10. *Rákosi Boldizsár* rektor volt 1654—57. években. 1657 febr. 3-án a nagyobb iskola lektorává iktatják (Fasc. II. 124.).

11. *Szent Iváni Dániel* a nagyobb iskola nemes szekundanata 1657 febr. 5-től 1659 okt. 20-ig (Fasc. II. 124.) Árkosi Ferenc hazajövele után külföldre ment.

12. *Árkosi Ferenc* 1654 jun. 14-től 1656 jun. 14-ig tordai rektor, ekkor külföldi akadémiára ment. 1659 okt. 21-én iktatták be a rektorságba. Meghalt vérhasban (colicae torminibus) egész évi szenvedés után 1661 ápr. 19-én. (Fasc. II. 170.)

13. *Enyedi János.* Csak néhány hónapig volt rektor 1661 ápr. 20-tól jul. 18-ig, mikor pestisben meghalt (Fasc. II. 178.). A nagyobb iskola rendes lektora s a kisebb rektora volt.

Uzoni a rektorok felsorolását itt félbeszakítja, mert — amint mondja — a nagyobbik iskola rendes lektorai voltak rendre a kisebbik rektorai. Az iskola nemsokára meg is szűnt, mit igazol a Fasc. (II. 239. l.) e feljegyzése 1666 dec. 4-ről: Ladner Dániel ezelőtt néhány évvel 6 frtot hagyott volt a Szentpéteri iskola tanulóinak; *de minthogy ott már nincsenek diákok*, kérésünkre a patronus urak nekünk adták. 1661 után a Fasciculusokban ez iskolánál alkalmazott rektorokról vagy lektorokról nem olvassunk s ebből azt lehetne következtetni, hogy 1661-ben szűnt meg. Viszont Dálnoki Teleki István szenior 1673 ápr.-ában (Fasc. II. 294.) Vinci György szenior botrányos szerelmi kalandját leírván még „nagyobb iskoláról“ beszél, ami azt mutatja,

hogy akkor meg volt még a „kisebb” is. Sőt az 1698. évi januári főkonz. (jkv. 294. l.) a tordai tanulókról azt határozza, hogy addig nem léphetnek be a kolozsvári *nagyobb* iskolába (in scholam majorem Claudiopolitanam), míg a tanult tudományokból generale exament nem adnak. Ezek szerint úgy látszik, igaza van Kanyarónak, aki azt állítja, hogy az iskola a 18. század elején enyészett el a vallásüldözések viharában. Azt sejtjük, hogy a Rákóczi szabadságharc következtében történt elnéptelenedése a külvárosnak volt az oka az iskola megszűnésének.

Ez iskola személyi és dologi költségeit is természetesen a kolozsvári eklézsia fedezte. A város számadás-könyvéből 1624 nov. 21-éről olvassuk: „Biró úr és Balásfi Bálint uram alámenvén az szentpéteri scholának vizitálására, látván ő kegyelmek az deákoknak beteges állapottyokat, attak ő kegyelmek 2 frtot nekik.” 1625 május 9-ről: „az szentpéteri scholamester számára való egyetmásért ment Czéb Bálint Kövendre négy ökrön, fizettem neki fl. 1 d. 50.

Ennyi mindaz, amit a történelem vihara megkimélt számunkra ez iskola multjából.